

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

Уређивачки одбор:

*др Ирена Грицкај, др Милка Ивић, др Павле Ивић, др Радослав Кайиџић, Блаже
Конески, др Тине Лојар, др Александар Младеновић, др Асим Пецо,
др Миљар Пешикан, др Живојин Сијанојчић*

Главни уредник

МИЛКА ИВИЋ

XXXIII књ.

БЕОГРАД

1977

ОГЛЕДИ ОБРАДЕ РЕЧИ У ЈЕВАНЂЕЉСКОМ РЕЧНИКУ СРПСКЕ РЕДАКЦИЈЕ

Полазимо од споменика ексцерпираних у Старословенистичком одсеку, који — наравно — само парцијално репрезентују писменост обухваћену појмом српска редакција. Споменике означавамо скраћеницама заснованим на именима којима те кодексе називамо у Одсеку (та имена су делом узета из постојеће литературе, а делом импровизирана у току досадашњег рада). Да избегнемо понављања у оквиру истог тематског блока, уместо навођења података о скраћеницама и споменицима — упућујемо читаоце на одговарајућа објашњења на стр. 173—174 (у чланку Г. Јовановић); напомнимо само да смо, ради диференцирања, намерно у скраћеницама апракоса укључивали први слог, док смо имена тетра сводили на карактеристичне сугласнике.

У предложене узорке обраде сматрали смо потребним да укључујемо ове податке:

1) насловну реч (заглавницу), у облику условно нормализованом на основу праксе рашке ортографске школе (понегде дајемо и могућну двојаку нормализацију, нпр. *алекторь, алек'торь*);

2) варијанте заглавнице, ако има релевантног колебања лика речи, нпр. *пѣтѣль уз петѣль*;

3) нужне граматичке податке (род именица, ознаку „прид.“ и сл.);

4) класичну старословенску транскрипцију лексичке иновације (сагласно систему који примењује прашки *Slovník*), нпр. *пѣтѣль уз пѣтѣль* (ако реч не представља новину, ово није потребно, јер се класични лик речи појављује у самој обради);

5) податке или оцену о степену заступљености заглавнице у корпусу — исп. нпр. *коурь, пѣтѣль, рѣпни* (ако се у обради мало потврђених речи цитирају све потврде, онда ова претходна оцена престaje бити

нужна, тј. податак о потврдама може се укључити у саму обраду — како смо урадили нпр. под *тиктоновъ* — или оставити да се подразумева укљученост свих потврда, чим нису наговештене остале);

6) податке о ортографским колебањима — где су она битна, (нпр. под *пѣтъль*);

7) српскохрватски (Вуков) еквивалент дате речи или значења;

8) грчки еквивалент;

9) класични старословенски еквивалент, према стању у најстаријим кодексима, нпр. *коуръ* — уз *коуръ*, *пѣтъль*, *алекторъ*;

10) податке о лексичким различитенијима, нпр. *доѣводѣлннъ* : *тиктоновъ*;

11) цитате из споменика, дословно преузете из првог који се помене, док се за даље набројене споменике дословно идентификује лик само заглавнице, али не и осталих речи обухваћених у цитату;

12) податке о осталим потврдама кад их има више, где долазе у обзир различити степени прецизности и исцрпности — од прецизног набрајања места и потврда (кад их нема много) до делимичног, илустративног помињања неколико места или потврда (код фреквентнијих речи);

13) сажето али слободно формулисан још неки релевантан податак или закључак.

Овај списак елемената обраде свакако ће се проширити, за обраду проблема с којима се ми нисмо срели у нашем ограниченом избору узорака (нпр. специфичних појава у парадигми речи).

Речи укључене у оглед нисмо разместили по азбучном реду — него по слободном нахођењу, како нам се учинило погодно за излагање.

А.

коуроглашениѣ, с. Употребљено у временском изразу *въ коуроглашениѣ*, или у лексикализованој множини *въ коуроглашениа*; вар. *оу кюрыглашениѣ* (Мир).

„У ПИЈЕТЛЕ“ (у време јављања, оглашавања петлова, у рану зору); грч. *ἀλεκτοροφωνίας*, стсл. *въ коуроглашениѣ*. Исп. различит. под *пѣт'логлашениѣ* и *пѣтъль* Б. — Мк 13.35 (једино место): или *оу кюрыглашениѣ* Мир (*въ коуроглашениѣ* Вук Црк Хил Рх Бд, *въ коуроглашениа* Мп).

Старија варијанта у односу на *пѣт'логлашениѣ*, која се боље одржава него основно *коуръ* (исп.), јер у сложеници мање долази

до израза основно значење и могуће повезивање са опшћеним значењем основне речи. Лексикализована множина у складу је са појавама у штокавским говорима, где имамо изразе „у петле“, „у кокоте“ и сл.

Напомена. Наведени *превод* „У ПИЈЕТЛЕ“ (као и даље на *тај начин даће преводе*) *преузимамо из Новог Завјета Вука Караџића.* Овај *исписујак не би требало схваћати као изричит *прелог* *исписаних*, него више као *испис* за дискусију: да ли да се у јеванђелски речник српске редакције уз*редно* у*ради* још један низ филолошких *података*, *тј.* еквиваленције из Вукова *превода*? Овај елементарни речника излазио би, *истина*, из оквира *старословенистике*, али можда не би био незанимљив за *шири круг* корисника речника.*

пѣт'логлашениѣ, стсл. ортогр. пѣтьлоглашениѣ (или пат-?), с, у врем. изр. въ пѣт'логлашениѣ.

„У ПИЈЕТЛЕ“ (у време јављања, оглашавања петлова, у рану зору); грч. ἀλεκτοροφωνίας, стсл. въ коктоглашениѣ, въ коуроглашениѣ. Исп. разночт. под коуроглашениѣ и пѣтьль Б. — Мк 13.35 (једино место): или въ пѣтлоглашениѣ Став Јк (пѣтлоглашениѣ Км).

Иновација, исп. под коуроглашениѣ и коурь.

Напомена. Овако узас*тојно* даће лексеме из*ледају*, на *први поглед*, као *непо*требно* *понављање**, али у *будућем речнику* оне ће *бити далеко једна од друге*, а *представљају значајна лексичка разноч*тенија**. Овим *понављањем* *исписиже се да се не мора исп*таци** ни изворна *варијанта* ни *карактеристична редакцијска*, него ће *корисник речника* *одмах доћи до *не*требних* *података* *понављајући** од било које *разноч*тенија**.*

Б.

коурь, м. Потврде у Мир × 6, Вук × 3, Црк × 1, Хил × 1; Рх × 3 (секц. Рх₁), Мп × 1.

„ПИЈЕТАО“; грч. ἀλεκτωρ, стсл. коурь. Исп. разночт. пѣтьль, алекторь. — Мт 26.75: *п*р*ѣжде* *даже* *к*ур*ь* *не възгласить* Мир (коурь Вук Рх). Мт 26.74: и *авиѣ* *коурь* *възгласи* Рх Вук (к*ур*ь Мир). Остале потврде у Мир: Мт 26.34 (и у Хил Рх), Лк 22.34 (и у Црк), Јо 13.38 (и у Мп), 18.27 (и у Вук).

Реч се може сматрати архаизмом, који се намерно избегава у југосл. споменицима (због опсц. значења); једино је у Мир доследно задржана на свим местима.

Н а п о м е н а. *Одмах иза одреднице указујемо на сљедеће иприсуи-носии у коријусу (што ће се код разних других речи моћи и ојсно најо-весиити, без бројења иошврда), а на крају обраде дајемо и сва месиа на којима се јавља. Оба иодатика добијају иуни значај и иреишварају се у иошйууу слику судбине стсл. коурь шек у иоређењу са аналоиним иода-цима код синонима пѣтль и алекторь. — Овакво исцрпно ириказивање сиања у коријусу ойравдано је кад су иошврде овако малобројне и кад ука-зују на размере иошискивања архаизма; међуиим, код речи са много ио-шврда веројатно неће бити рационално ићи на шакеву исцрпносии, него ће долазити у обзир само начелна оцена сиања и уочених иенденција.*

пѣтль, вар. пѣтель, м; стсл. ортогр. пѣтль (-ѣлѣ, можда и пѣт-). Потврде у свим споменицима (по 6—11 примера) сем Мир. — Ортогр.: пѣтль Црк × 11 (доследно), Хил × 4, Рх × 1, Мп × 11 (доследно), Бд × 4, Км × 1; пѣтель Вук × 11 (досл.), Хил × 1, Стањ × 7, Рх × 7, Бд × 7; пѣтль Бд × 1, Јк × 1, Км × 5; пѣтель Хил × 1; петель Рх × 1, Сл × 10; пет'ль Јк × 3; петль Јк × 4, Км × 2; пѣтель Сл × 2.

А. „ПИЈЕТАО“; грч. ἀλεχτωρ, стсл. коурь. Исп. разночт. коурь, алекторь. — Мт 26.74: и авие пѣтель вѣспѣ Вук Бд (пѣтль Црк Хил Стањ Мп, петель Сл, пет'ль Јк, петль Км). Остала ме-ста (свуда у више спом.): Мт 26.34 и 75, Мк 14.30 (Хил нема ово место), 14.68, 14.72 (Хил нема), Лк 22.34 (Хил и Стањ нема), 22.60 и 61 (на оба места Хил нема), Јо 13.38, 18.27.

Најобичнија иновација ум. арх. коурь (в. тамо).

Б. У врем. изр. вѣ петель вѣзглашениа Мк 13.35 Сл (једина потврда) — „У ПИЈЕТЛЕ“ (у време јављања, оглашавања пет-лова, у рану зору); грч. ἀλεχτοροφωνίας, стсл. вѣ коуроглашение. Исп. разночт. под коуроглашение, пѣт'логлашение.

Иновација, в. под коуроглашение и коурь.

Н а п о м е н а. *Ма колико ио ойиерећивало иростор и лексико-ѣрафски иосиуиак, овде је ойравдано исцрпно иоказати ориоѣр. колебања збој ироблематичној вокализма и у основи и у суфиксу, који иодсећа на колебање дѣтл-, дѣтел-, дѣтл-, дѣтел-. Веројатно би неку најомену о овоме*

вредело уѣрадиѣи и у сам речнички ѣексѣи (или бар указати да се - ель може схватиѣи двојако, као рефлекс -ѣѣ и -еѣ).

пѣтѣль, в. под пѣтѣль.

петѣль, в. под пѣтѣль.

алекторѣ, алек'торѣ, м; стсл. ортогр. алек(ѣ)торѣ. Потврде само у Стаѣ × 4, Јк × 4, Км × 4.

„ПИЈЕТАО“; грч. ἀλέκτωρ, стсл. коурѣ. Исп. разночт. коурѣ, пѣтѣль. — Мт 26.34: прѣжде даје алекторѣ не възгласитѣ Стаѣ Јк Км. Остале потврде у сва три споменика: Мк 14.68, 14.72, Јо 13.38.

Накнадни грцизам, да би се избегла реч коурѣ (в. тамо), а, можда, и у склопу општих појава накнадне грецизације својствених млађим споменицима.

В.

тектоновѣ, тек'тоновѣ, прид. — „ДРВОДЈЕЉИН“; грч. τοῦ τέκτωνος, стсл. тек(ѣ)тоновѣ. Исп. разночт. дрѣводѣлинѣ. — Мт 13.55: не съ ли естѣ тектоновѣ снѣ Рх (тектоновѣ Стаѣ Бд Јк Км — једине потврде). — Старија варијанта, добро сачувана у тетрама. Исп. и тектоновѣ.

Напомена. Када се реч може овако сажети обрадиѣи, нема ѣойѣребе да се обрада разбија у ѣасусе.

тектоновѣ, тек'тоновѣ, м. — „ДРВОДЈЕЉА“; грч. τέκτων, стсл. тек(ѣ)тоновѣ. Исп. разночт. дрѣводѣла, дрѣводѣлинѣ. — Мк 6.3: не си ли естѣ тектоновѣ снѣ маринѣ Мир Стаѣ Бд (тек'тоновѣ Сл, тектон Јк Км једине потврде). — Старија вар., која се касније преводила придевом дрѣводѣлинѣ или присв. генитивом дрѣводѣлиѣ, одн. дрѣводѣла; то бива под утицајем паралелног текста Мт (исп. тектоновѣ), или и зато што се реч схватала као придев тектоѣѣ.

дрѣводѣлинѣ, прид.; стсл. ортогр. дрѣводѣлинѣ.

А. „ДРВОДЈЕЉИН“; грч. τοῦ τέκτωνος, стсл. тек(ѣ)тоновѣ. Исп. разночт. тектоновѣ. — Мт 13.55: не съ ли естѣ дрѣводѣлинѣ снѣ Мир Вук Црк Хил.

Б. У истом значењу, али у престилизацији стиха, због које придев стоји као паралела именици *тектонъ* (исп. тамо), карактеристичној за првобитну стилизацију. — Мк 6.3: *нѣ съ ли юсть дрѣводѣла снѣ и мариннѣ Рх Мп. Исп. и дрѣводѣла.*

дрѣводѣла, м.; стсл. ортогр. *дрѣводѣла*.

А. „ДРВОДЈЕЉА“; грч. *τέκτων*, стсл. *дрѣводѣла*. Исп. разночл. *тектонъ*. — Мк 6.3: *нѣ съ ли юсть дрѣводѣла снѣ мариннѣ Хил* (једина потврда). — Накнадни превод првобитног грцизма.

Б. У присв. генитиву, у текстолошкој престилизацији аналогној оној под *дрѣводѣлинѣ Б* (в. тамо). — Мк 6.3: *нѣ съ ли юсть дрѣводѣла снѣ и мариннѣ Вук Црк* (једине потврде). — Исп. и *тектонъ*, *тектоновѣ*.

рѣпни, м. Потврде само у тетрама и у Стањ. — „ЧИЧАК“ (биљка); грч. *τριβολος*, стсл. *рѣпни* (за тетре, а за апракосе спорно; у Асем. *триволѣ*). Исп. разночл. *вљчѣць*. — Мт 7.16: *ѣда овѣьемѣ / лють ѿ трѣнниѣ грозны. или ѿ рѣпниѣ смокви Рх Мп Јк Стањ* (*рѣпѣа Бд* — Војводићко, Грујићева зб. 3-I-53, *рѣпѣа Км*) — једине потврде.

вљчѣць, м.; стсл. ортогр. *вљчѣць*. — „ЧИЧАК“ (биљка); грч. *τριβολος*, стсл. *рѣпни* (за тетре). Исп. разночл. *рѣпни*. — Мт 7.16: *ѣда емлють ѿ трѣнниѣ гроздѣ. или ѿ вљчѣца смокви Мир Вук Хил* (једине потврде). — Вероватно иновација (за тетре несумњиво), мада је питање варијанте у првобитном апракосу спорно; ако је *триволѣ* у Асем. старо, онда би уношење вар. *вљчѣць* представљало нормалну замену грцизма.

Дали смо неколико узорака обраде јеванђељске лексике, не претендујући да они буду и коначни, већ да укажемо на неке методолошке поступке и принципе који би могли ући у поступак приликом израде Речника јеванђељских текстова српске редакције и да покренемо дискусију о методу рада на будућем речнику.

Транскрипцију заглавница дали смо према принципима које је први од потписаних изнео у претходном прилогу.

Формулације које смо наводили пуним речима могле би се и скратити, али не и да се свде на систем скраћеница, јер ће овај речник

имати и научно-филолошку намену, а не само лексикографску. Треба при томе имати у виду да различите уобичајене лексикографске скраћенице и формуле — ма колико штеделе простор — често озбиљно спугавају филолога да саопшти релевантне податке и закључке о лексеми коју обрађује, тако да и у утврђивању коначних правила обраде треба и овај моменат узети у обзир и оставити обрађивачу нужну слободу поступка.

Митар Пешкан — Никола Родич

Резюме

Митар Пешкан — Никола Родич

ОБРАЗЦЫ СТАТЕЙ В СЛОВАРЕ СЕРБСКОЙ РЕДАКЦИИ

Авторы предлагают основные принципы и методологические образцы, могущие послужить основой для установления правил, на основании которых будет проводится работа над словарем евангельских текстов сербской редакции.